II. rész. 80 f. — III. *Barna F.:* A mordva nép házassági szokásai. 60 f. — IV. *Télfy:* Jelentés ujhellén munkákról. 60 f. — V. *Kalmány L.:* Mythologiai nyomok a magyar nép nyelvében és szokásaiban. 20 f. — VI. *Putnoky M.:* Etymologicum magnum Romaniæ. 40 f. — VII. *Simonyi:* A magyar szótők. 60 f. — VIII. *Simonyi:* A nyelvujitás történetéhez. 40 f. — IX. *Brassai:* Szórend és accentus. 80 f. — X. *Télfy:* Három franczia hellenista és a volapük. 40 f. — XI. *Németh G.:* Euhemeri reliquiæ. 1 K 20 f. — XII. *Vikár B.:* Gáti István steganographiája kapcsolatban a modern stenographiával. 80 f. **(1887—1889.)** — **XV. k.** I. *Dr. Schreiner M.:* Az iszlam vallásos mozgalmai az első négy században. 60 f. — II. *Haraszti:* André Chénier költészete. 3 K. — III. *Simonyi:* Kombináló szóalkotás. 80 f. — IV. *Hunfalvy P.:* Az aranyosszéki mohácsi nyelvemlékek. 30 f. — V. *Zichy A.:* Psychiatria és politika. 20 f. — VI. *Télfy:* Ujabb hellén munkák és a hellén nyelvtanitás. 1 K 20 f. — VII. *P. Thewrewk E.:* A magyar zene tudományos tárgyalása. 40 f. — VIII. *Asbóth O.:* A hangsúly a szláv nyelvekben. 1 K 60 f. — IX. *Simonyi:* A nyelvujitás és az idegenszerűségek. 1 K 20 f. — X. *Télfy:* Kisfaludy Károly «Mohács»-a görögül. 80 f. — XI. Dr. *Kégl S.:* Tanulmányok az újabbkori persa irodalom történetéből. 3 K. — XII. Gróf *Kuun G.:* Ujabb adatok a kún Petrarca-Codexhez. 30 f. **(1889—1892.)** — **XVI. k.** I. *Finály:* A beszterczei szószedet. 4 K. — II. *Goldziher I.:* A pogány arabok költészetének hagyománya. 1 K 20 f. — III. *Asbóth O.:* A szláv szók a magyar nyelvben. 90 f. — IV. *Pecz V.:* Paraspondylos Zotikos költeménye a várnai csatáról. 60 f. — V. *Télfy:* Uj-görög munkák ismertetése. 40 f. — VI. *Télfy:* Két uj-görög nyelvtan magyarul és a mai görög verstan. 10 f. — VII. *Scamoni I.:* A Murmelius-féle latin-magyar szójegyzék 1533-ból. 1 K. — VIII. *Hegedüs I.:* Guarinus és Janus Pannonius. 1 K 60 f. — IX. *Dr. Kúnos I.:* Kisázsia török dialektusairól. 90 f. — X. *Hegedüs I.:* Diosének Jacobus Ant. Marcellusra. Irta Janus Pannonius. **(1892—1897.)** — **XVII. k.** I. *Dr. Mahler:* Egyiptologiai tanulmányok a choronologia köréből 30 f. — II. *Kúnos:* Naszreddin hodsa tréfái. 3 K. — III. *Kégl S.:* A perzsa népdal. 90 f. — IV. *Melich J.:* Melyik nyelvjárásból valók a magyar nyelv régi német jövevényszavai? 1 K 20 f. — V. *Kozma F.:* Brassai Sámuel mint esthetikus és műkritikus. 2 K. — VI. *Dézsi L.:* Sz. Ágoston regulájának magyar fordítása Cselius (Bánffy) Gergelytől. 2 K. — VII. *Vadnai:* Czakó Zsigmond ismeretlen drámai költeménye. 30 f. — VIII. *Gyomlay:* Szent István veszprémvölgyi donatiójának görög szövegéről. 1 K 20 f. — IX. *Mahler:* Adalékok az egyiptomi nyelvhez. 60 f. — X. *Id. Szinnyei J.:* Az első magyar bibliographus. 60 f. **(1898—1901.)** — **XVIII. k.** I. *Gyomlay:* Bölcs Leo Taktikája mint magyar történeti kútforrás. 1 K. 20 f. — II. *Katona L.:* Temesvári Pelbárt Példái. 1 K 20 f. — III. *Németh G.:* A római elegia viszonya a görughöz. 48 f. — IV. *Thúry J.:* A «Behdset ül-Lugat» csagatáj szótár. 1 K 20 f. — V. *Katona L.:* Alexandriai sz. Katalin legendája középkori irodalmunkban 1 K 60 f. — VI. *Dr. Cserép J.:* Határidőszámitás a rómaiaknál. 40 f. — VII. *Thúry J.:* Török nyelvemlékek a XIV. század végéig. 1 kor. — VIII. *Szilasi M.:* Adalékok a finn-ugor palatalis mássalhangzók történetéhez. 1 kor. — IX. *Kégl S.:* Szenáji. 3 kor. — X. *Katona L.:* A Teleki-codex. 1 kor. 60 f. — **XIX. k.** I. *Bayer:* Egy magyar Eszther-dráma. 60 f. — II. *Haraszti:* A renaissance franczia szinköltészete és a szinszerűség. 1 kor. 20 f. — III. *Thúry J.:* A közép-ázsiai török irodalom. 1 kor. 50 f. — IV. *Melich J.:* A brassói latin-magyar szótár-töredék. 60 f. — V. *Pecz V.:* A classica philologia jövője. 60 f. — VI. *Hegedüs I.:* Petrarca «Szózatja». 50 f. — VII. *Kúnos I.:* Ada-Kaléi török népdalok, fordítással és jegyzetekkel. 2 kor. — VIII. *Cserép J.:* C. Julius Cæsar commentariusainak folytatása és Asinius Pollio. 80 f. — IX. *Melich J.:* Szilszai Fabricius Balázs latin-magyar szójegyzéke 1590-ből. Ára 3 kor. — X. *Kégl Sándor:* Dselál ed-Din Rúmi négysoros versei. Ára 1 korona 50 fillér. — **XX. k.** I. *Ferenczi Zoltán:* Petőfi és a socializmus. Ára 1 korona. — II. *Schmidt J.:* Az italiai nyelvcsalád helyzete az indogermán nyelvek körében. Ára 1 kor. 50 f. — III. *Asbóth Oszkár:* Szláv jövevényszavaink. (I. rész.) Ára 2 kor.

Megrendelhetők, a mennyiben még készletben vannak, a Magyar Tud. Akadémia Könyvkiadó-hivatalában Budapest, V. Akadémia-utcza 2.

ÉRTEKEZÉSEK

A NYELV- ÉS SZEPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA.

AZ I. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

SZINNYEI JÓZSEF

OSZTÁLYTITKÁR.

XX. KÖTET. 5. SZÁM.

OVIDIUS ÉS LYGDAMUS

NÉMETHY GÉZA

L. TAGTÓL

(Fölolvastatott a M. Tud. Akadémia 1908 január 7-iki ülésében.)

Ára 1 korona.

BUDAPEST.

1908.

MAGYAR AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

Ovidius és Lygdamus.

Latin nyelvű magyarázó jegyzetekkel ellátott Lygdamus-kiadásomban,[1]) mely a M. T. Akadémia classica-philologiai bizottságának *Editiones criticae* czímű gyűjteményében jelent meg, Ovidius és Lygdamus egymáshoz való viszonyának régóta vitás kérdésében annak a nézetemnek adtam kifejezést, hogy a két költő közül Ovidius volt az utánzó és hogy ifjúkorától fogva öregségéig csaknem valamennyi munkájában szem előtt tartotta Lygdamus elegiáinak egyes helyeit.[2]) Kiadásomról több ismertetés jelent meg hazai és külföldi folyóiratokban, melyekből sajnálattal kellett látnom, hogy bírálóimat nem sikerült meggyöznöm álláspontom helyességéről. Magyar bírálóm Hegedüs István, nem akarja elhinni, hogy Lygdamus, a ki Ovidiusszal egy évben született s a kinek versei, a mint éppen én mutattam ki legnagyobb részletességgel, tele vannak Tibullusból, Propertiusból, Horatiusból és Catullusból, valamint Vergilius Eclogáiból és Georgicájából merített reminiscentiákkal, tanító mestere lett volna annak a lángeszű költőnek, a ki a köztudomás szerint korán fejlett és hihetetlen gyors fejlődésen ment keresztül.[3]) Olasz bírálóm, Ferrara, nem tartja ugyan lehetetlennek, hogy az utánzó Ovidius volt, de ezt a tételt kommentáromban bebizonyítva nem látja.[4]) Német bírálóim közül Schulze megütközik azon, hogy a kérdéssel nem foglalkozom bővebben,[5]) noha éppen a legújabb időben jelent meg Bürger értekezése,[6]) a ki

[1]) *Lygdami carmina.* Accedit Panegyricus in Messallam. Budapestini, sumptibus Academiæ Litterarum Hungaricæ, 1906.

[2]) V. ö. emlitett kiadásom 29—30. ll.

[3]) V. ö. az *Egyetemes Philologiai Közlöny* 1906. évi folyl. 614—615. l.

[4]) L. a *Bollettino di filologia classica* 1906. évi folyl. 106. l.

[5]) V. ö. a *Wochenschrift für klassische Philologie* 1906. évi folyl. 1230. l.

[6]) A *Hermes* cz. folyóirat 1905. évi folyl. 322. és köv. ll.

az ellenkező nézet mellett száll sikra és Lygdamusban látja az utánzót. Másik német bírálóm, Skutsch, az én nézetemhez csatlakozik ugyan, de hibáztatja, hogy kommentáromban megelégedtem a párhuzamos helyek egyszerű szembeállításával, de nem igyekeztem minden egyes helynél kimutatni, miért kellett éppen Ovidiusnak utánoznia Lygdamust s nem Lygdamusnak Ovidiust.[1])

E nyilatkozatok indítanak arra, hogy az egész, rendkívül érdekes és már számtalanszor meghányt-vetett kérdést revisio alá vegyem s a magam nézetének helyességét, régibb ide vágó kutatásaimnak felhasználásával és kiegészítésével, részletesen bebizonyitani igyekezzem, annál is inkább, mert az Ovidius-féle *Amores* magyarázatos kiadásában is, mely Lygdamus-kiadásom után egy évvel jelent meg,[2]) régi nézetem mellett maradva igen sokszor keresek Ovidius szerelmi elegiáiban Lygdamus-reminiscentiákat, de a kérdéssel tüzetesebben itt sem foglalkoztam, mert nem akartam a rövidnek szánt kommentárt specialis értekezésekbe való hosszas fejtegetésekkel megterhelni.

Tudvalevő dolog, hogy abban a négy könyves gyüjteményben, a mely Tibullus neve alatt maradt reánk, nem minden származik Tibullustól, hanem bele vannak foglalva a Messalla-féle irodalmi kör egyéb tagjainak némely versei is. Így a negyedik könyvben hat kis elegia (IV. 7—12.) egy fiatal költőnőtől, Sulpiciától, Messalla rokonától való, egy nagyobb terjedelmű, tisztán hexameterekben írt költemény pedig, a Messalla tiszteletére szerzett *Panegyricus*, egy ismeretlen kezdő költőtől.[3]) Végre az egész harmadik könyv, összesen hat elegia, ugyancsak ismeretlen írótól származik, a ki álnéven Lygdamusnak nevezi magát a második elegiába foglalt sírversben.[4])

---

[1]) V. ö. a *Deutsche Litteraturzeitung* 1906. évi folyamának 2884. l.

[2]) *P. Ovidii Nasonis Amores.* Edidit, adnotationibus exegeticis et criticis instruxit *Geyza Némethy.* Budapestini, sumptibus Academiæ Litterarum Hungaricæ, 1907.

[3]) Hogy ez az ismeretlen kezdő a fiatal, tizennyolcz-tizenkilencz éves Propertius lehetett, azt Lygdamus-kiadásom 89. és köv. ll. igyekeztem bebizonyitani.

[4]) Lygd. 2, 29—30:

Lygdamus hic situs est: dolor huic et cura Neæræ,
Coniugis ereptæ, causa perire fuit.

Hogy ez a rómaiaknál egyáltalában nem használatos görög név nem lehetett az ő polgári neve, világosan kitűnik abból, hogy az első elegiában a régi rómaiak leszármazottjának tünteti fel magát.[1]) Születésének éve kitűnik az ötödik elegiából, a hol azt mondja, hogy abban az évben jött a világra, a mikor mind a két consul egyforma halállal halt meg.[2]) Ez a czélzás csak a Krisztus előtti 43. évre vonatkozhatik, a mikor Hirtius és Pansa consulok együtt estek el a Mutina körül Antonius ellen vívott harczokban. E szerint egyidős volt Ovidiusszal, a ki verses önéletrajzában ugyanezt az évet jelöli meg születési évének,[3]) és körülbelül tíz évvel fiatalabb Tibullusnál, a kit az elegiairásban mesterének fogadott el. Jó családból származhatott, mert egy helyt szemére veti elvált feleségének, Neerának, hogy miért nincs megelégedve oly tisztes házból való férjjel, mint ő,[4]) másutt pedig megbotránkozását fejezi ki azon, hogy Neæra képes volt elhagyni őt egy ismeretlen családból származó ember kedvéért.[5]) Mint költő mindenesetre a Messalla irodalmi köréhez tartozott, mert a Tibullus neve alatt reánk maradt négy-könyves gyüjtemény, a mely az ő verseit is tartalmazza, csupa olyan iró müveiből áll, a kik Messallával voltak valamiféle összeköttetésben.[6])

Elegiáinak az ád különös érdekességet, hogy e költemények

---

[1]) Lygd. 1, 1—2:

Martis Romani festæ venere Kalendæ:
Exoriens nostris hic fuit annus avis.

[2]) Lygd. 5, 17—18:

Natalem primo nostrum videre parentes,
Cum cecidit fato consul uterque pari.

[3]) Ov. Trist. IV. 10, 5—6:

Editus hic ego sum; nec non ut tempora noris,
Cum cecidit fato consul uterque pari.

[4]) Lygd. 4, 59—60:

Diversasque suas agitat mens impia curas
Nec gaudet casta nupta Neæra domo.

[5]) Lygd. 6, 59—60:

. . . . fugit nostræ convivia mensæ
Ignotum cupiens vana puella torum.

[6]) V. ö. *A római elegia* (Budapest, 1905.) cz. munkám 190—192. ll.

nem a hetæra-világból veszik tárgyaikat, mint a többi elegiakusok, Gallus, Tibullus és Propertius művei, hanem az iró tőle elválni készülő feleségét, a kit még mindig szeret, énekli meg bennök. Czélja az, hogy dalaival meglágyitsa a kegyetlent, a ki már elhagyta őt, és rábirja a visszatérésre. Imádottjának épp úgy, mint a többi erotikus, görög álnevet ád: Neærának nevezi.

Erről a Neæráról szól a hat elegia közül öt, nevezetesen az 1—4. és a 6.

Az *első elegia* az ajánlást foglalja magában. Valamint Tibullus márczius elsejét, a római matrónák ünnepét és a régi naptár szerint az év első napját, használta fel arra, hogy hódolatát Sulpicia iránt költői ajándékkal, a Cerinthus és Sulpicia szerelméről szóló dal-cyclussal, fejezze ki,*) úgy Lygdamus is ezen a napon küldi verseinek egy diszesen kiállitott példányát Neærához abban a reményben, hogy hű szerelmének e gyöngéd nyilatkozataival még kibékitheti őt és ráveheti a megszakitott frigy helyreállitására. Az ajándék átadására a Múzsákat kéri fel. Ők vigyék a hófehér papyrusból való, horzsolókövel simitott és szépen kifestett pálczácskára göngyölt tekercset Neærának s hozzanak tőle üzenetet, vajjon gondol-e még a költőre vagy végkép számkivetette szivéből.

Ez az ajánlás a következő három elegiával együtt, a melyek vele szorosan összefüggenek, teszi ki azt a költői ajándékot, a melylyel Lygdamus a Neæra szivét meglágyitani kivánta. Így a *második elegiában* kijelenti, hogy nincs nagyobb kegyetlenség, mint két szerető szivet egymástól elválasztani s hogy ő nem érez magában elég erőt az elválás fájdalmának elviselésére. Nem beszél ugyan világosan, de szavaiból kivehető, hogy az öngyilkosságra gondol, mint végső menedékre. Elmondja hát utolsó kivánságát, hogy legalább a temetésen jelenjék meg Neæra az anyjával együtt, sirassa meg őt s adja meg hamvainak a végső tisztességet. Végül a költők rendes szokása szerint megirja saját sirversét, melyben halála okául Neæra elvesztésén érzett fájdalmát jelöli meg. A költeményből még nem tünik ki, hogy ki volt az, a ki a kedvest tőle elrabolta, de valószinűleg arra a

*) L. Tibull. IV. 2.

vetélytársára gondol, a kiről a negyedik elegiában megmondja, hogy elhóditotta Neæra szivét.*)

Fájdalmas felsóhajtással kezdődik a *harmadik elegia*. A költő sohasem kért az istenektől kincset, gazdagságot: egyetlen vágya az volt, hogy késő vénségéig zavartalan frigyben élhessen szeretett Neærájával. A külső javak, melyek a szerencsétől függenek, irigységet keltenek ugyan a balga emberekben, de a lélek nyugalmát, a boldogság valódi alapját, nem biztositják. A boldogság forrása szivünkben van s a hű szerelem, ha viszonzásra talál, egymagában is elég a boldogságra. Végül Junóhoz, mint a házasság, és Venushoz, mint a szerelem istennőjéhez fordul, hogy adják vissza neki elvesztett Neærájáit, mert ha őt vissza nem nyerheti, nem akar tovább élni.

A *negyedik elegiában* egy álomlátását beszéli el. Miután egy egész éjet álmatlanul töltött Neæra miatti bánatában, végre reggel felé elszenderült s ekkor megjelent előtte Phœbus isten, a ki előbb édes hangokat csalt ki lantjából, azután megszólalt, biztositotta a költőt kegyelméről s tudtára adta Neæra elhidegülésének valódi okát: a hűtlen mást szeret és ezért nem akar többé a Lygdamus felesége lenni. De még nincs veszve minden: állhatatlan a nő lelke, ám epedő panaszszal, esdeklő szép szóval meglágyitható. Az isten hát arra inti a költőt, hogy bús dalainak varázsával igyekezzék Neærát visszahóditani s az ő nevében mondja el neki azt a jóslatot, hogy csak Lygdamusszal lehet boldog. Eddig az álom. A költő végül Neærához fordul: nem is akarja hinni, hogy ily kegyetlen lehessen iránta az, a kinek oly jólelkű anyja s oly szeretetreméltó atyja van. Adja az isten, hogy ne legyen igaz, a mit álmában róla hallott.

Itt végződött az a Neærának ajánlott költemény-cyclus, melynek bevallott czélja volt, hogy feleségét visszatérésre birja. Úgy látszik, az asszony szüleinek közbenjárására is számitott s azért nyilatkozott róluk annyi szeretettel. De reményében csalódott: Neæra nem lágyult meg az ő panaszos dalaira s nem tért vissza hozzá. Ez a helyzet a *hatodik elegiában*, a melyből

*) V. ö. Lygd. 4, 57—58:

Carminibus celebrata tuis formosa Neæra
Alterius mavult esse puella viri.

kitünik, hogy a költö lemondott már minden reményéről és, hogy búját felejtse, borban keres vigasztalást. Lakomához ül és Bacchushoz, a vigságot adó istenhez fohászkodik. Azután barátaihoz fordul s felszólítja öket, hogy vele együtt adják át magukat a borozás örömeinek. Majd átkokat szór Neærára, de mindjárt meg is bánja, mert a hütlent még most is szereti. Ámítani akarja magát szinlelt vigsággal, de hiába, nem tudja felejteni bánatát. Szeretné, ha legalább barátai okulnának az ö példáján s tanulnák meg azt, hogy asszonynak hinni nem lehet. Újra megpróbálja, hogy átadja magát a lakoma örömeinek, de megint erőt vesz rajta szerelme. Végül, mikor eszébe jut, hogy Neæra öt silányabb ember kedvéért hagyta el, felülkerekedik benne a dacz s egészen belemerül a bacchikus kicsapongásba, többé nem azért, hogy örömre derüljön, hanem, hogy fájdalmait mesterségesen eltompitsa.

Ez az utolsó dal, mely a hütlen Neæráról szól. Nem beszéltünk idáig az *ötödik elegiáról*, mert ez nem tartozik a szerelmi elegia-cyclushoz. Nem is Neærához, hanem több, meg nem nevezett barátjához intézte, a kik egy etruriai fürdőben időztek, míg ö halálfélelemtöl gyötörve betegen feküdt. Persephonéhoz, az alvilág istennőjéhez fordul s kéri, hogy ne sújtsa öt, a ki semmi bünben sem érzi magát bünösnek, kinos halállal. De azért sem szeretne meghalni, mert még nagyon fiatal ahhoz, hogy az alvilág prédája legyen. Végül még arra kéri barátait, hogy el ne feledjék öt nyomorúságában s áldozzanak fekete barmot és borral vegyes tejet Pluto baragjának kiengesztelésére.*)

Ez utóbbi elegia 15—20. verséből indul ki az egész Ovidius-Lygdamus-kérdés. Mikor a költö elmondja, hogy még nagyon fiatal ember s ezért nem szeretne meghalni, igy szól:

Et nondum cani nigros læsere capillos,
Nec venit tardo curva senecta pede.
Natalem primo nostrum videre parentes,
Cum cecidit fato consul uterque pari.
Quid fraudare iuvat vitem crescentibus uvis
Et modo nata mala vellere poma manu?

*) V. ö. *A római elegia* cz. munkám 181—190. ll.

Itt rendkivül feltünö, részben szóról-szóra való egyezést találunk Ovidius három helyével, nevezetesen *Ars amandi* II. 670:

Iam veniet tacito curva senecta pede;

Tristium l. IV. 10, 6:

Cum cecidit fato consul uterque pari;

Amorum l. II. 14. 23—24:

Quid plenam fraudas vitem crescentibus uvis
Pomaque crudeli vellis acerba manu?

Ki itt az utánzó a két egykorú költö közül, Lygdamus-e vagy Ovidius? Én már a priori hajlandó volnék Ovidiusban látni az utánzót, mert sokkal kevésbbé valószinü, hogy Lygdamust egy mindössze hat sorból álló helyen négy sort tulajdonitott volna el ugyanegy szerzőtöl, mint, hogy Ovidius vett át Lygdamustól különböző müveiben elszórva egy-egy flosculust.

Némelyek szerint a Tibullus neve alatt járó harmadik könyvet Lygdamus álnév alatt maga Ovidius irta volna. Tudjuk, hogy Ovidius saját nyilatkozata szerint[1]) háromszor nösült meg. Első neje nem volt méltó hozzá, azért el is váltak; második neje ugyan kifogástalan nő volt, mégis rövid idö alatt felbomlott a házasság ismeretlen oknál fogva; végre harmadik neje oldalán megtalálta a családi boldogságot. Az a Neæra tehát, a kit Lygdamus mint *coniunx erepta*-t (l. 2, 30.) sirat, nem volna más, mint Ovidius második neje. Ezt a hypothesist még Gruppe állitotta föl,[2]) újabban pedig külön értekezésben bövebben kifejtette Klekmann.[3]) Csakhogy Ovidius legkorábbi költeményei is a technikában oly virtuóztást, oly fölülmulhatatlanul tökéle-

[1]) V. ö. Ov. Trist. IV. 10, 69—74:

Pæne mihi puero nec digna nec utilis uxor
Est data, quæ tempus per breve nupta fuit.
Illi successit quamvis sine crimine coniunx,
Non tamen in nostro firma futura toro.
Ultima, quæ mecum seros permansit in annos,
Sustinuit coniunx exulis esse viri.

[2]) *Die römische Elegie* cz. híres munkájának 133. és köv. ll.

[3]) De libri tertii carminibus, quæ Tibulli nomine circumferuntur. Strassburg, 1876.

tes verselést, a nyelvnek oly mesteri kezelését mutatják, hogy közte és Lygdamus közt, a ki éppen az említett dolgokban Tibullushoz képest hanyatlást mutat, ég és föld a különbség. Jól mondják e hypothesis ellenzői, hogy Lygdamusból sohasem lett volna Ovidius. Hozzátehetjük, hogy Ovidius kezdettől fogva a leglascivabb erotikusnak mutatja magát: Lygdamus ellenben a leggyöngédebb és legszemérmesebb az összes római erotikusok közt. Ovidius a korában divatos rhetorika szabályai szerint osztotta be szerelmi elegiái szerkezetét: Lygdamusnál a rhetorikus elemnek semmi nyoma. Ovidius már az *Amores* elegiáiban kivételt nem tűrő módon alkalmazza az ő híres metrikai törvényét, mely szerint a pentameter végén kéttagú szónak kell állania, s mindvégig ebben találta e versnem rhythmikus széphangzásának legfontosabb tényezőjét: Lygdamusnál a pentametert három-, négy-, sőt öttagú szavak is zárják. Szóval a két költő azonosságát ókori tanúság hiányában csak az bizonyíthatná, ha feltűnő volna költői művészetükben az egyezés; mivel azonban erről szó sem lehet, az egész föltevés önmagától megdől s mai nap már egy híve sincs.

Újabb hypothesist állított fel Schanz az ő ismeretes római irodalomtörténetében.*) Szerinte az utánzó csakis Lygdamus lehetett, a mint az kitűnik már abból a közös pentameterből is («Cum cecidit fato consul uterque pari», Lygd. 5, 18 = Ov. Trist. IV. 10, 6.), a melyben a két költő a maga születési évét jelöli meg. Ovidiusnak az a költeménye ugyanis, hol ez a vers előfordul, nem egyéb verses önéletrajznál s így nagyon jól beleillik az egésznek összefüggésébe a születési év említése, ellenben Lygdamus minden alkalomszerűség nélkül hozakodik elő az ő születési évével. Schanz ez állítása azonban csak erőszakos ráfogás: Lygdamus mindjárt a költemény elején jelzi, hogy fél a haláltól s azt, hogy nem szeretne meghalni, fiatal korával okolja meg, ifjúságának bizonyságául pedig megmondja születési évét. Az összefüggés tehát világos. Még furcsább Schanz további okoskodása. Ovidius Kr. u. 11-ben, tehát 54 éves korában adta ki a *Tristia* IV. könyvét, a hol a kérdéses vers található; e szerint Lygdamusnak, az Ovidiusszal egykorú költőnek, az *ötödik elegiát*, melyben Ovidius említett művét utánozza, szintén legalább is 54 éves korában kellett írnia; a költemény nem is tartozik a Neæra-cyclushoz, melyet Lygdamus kétségkívül fiatal korában írt, hanem a szerelmi elegiák közé később betoldott munkája a költőnek. Végül szóról-szóra ezt mondja: «Wir statuiren also, dass Lygdamus das ganze Gedicht nach dem 4. Buch der Tristien schrieb. Dass er in den fünfziger Jahren noch jung sein will, ist ein Scherz, den er seinen Freunden bereitet; ein Scherz ist auch die Verwendung des ovidischen Eigentums in den besagten Distichen, die um so drastischer wirken musste, als er in einem Fall (*Quid fraudare iuvat* etc.) das Bild, das Ovid in obszönem Sinn angewendet, auf seine Jugend bezieht.» Olvassuk el ezután a Lygdamus költeményét: nem találunk benne egy komikus vonást sem. A költő egészen komolyan beszél életveszélyes betegségéről, szívreható módon panaszkodik a kegyetlen sors ellen az elején, hasonló keserű hangot használ a végén, tehát csak nem fog a közepén oly ízetlen tréfára vetemedni, hogy Ovidiusnak egy, éppenséggel obscen helyét a saját személyére alkalmazva magát 54 éves korában éretlen szőlőnek (Lygd. 5, 19: «crescentibus uvis») és csak az imént termett almának (u. o. 20. vs.: «modo nata . . . poma») nevezze!

Véleményünk szerint az egész nagyra felfujt problemának a megoldása voltaképpen igen egyszerű. Mert mi bonyolítja össze az egész kérdést? Némely philologus szerencsétlen előítélete, melynek következtében nem akarják semmi áron megengedni, hogy Ovidius, a nagy költő, utánozhatta volna Lygdamust, a kisebbet. Pedig ebben nincs semmi lehetetlenség, mert az elfogulatlan kutatás régen kimutatta, hogy Ovidius bizony nem csinált magának lelkiismeretbeli dolgot abból, ha még nagyobb mértékben felhasználta elődei munkáit, mint az aranykor egyéb költői tették. Azért nem is tudok eléggé csodálkozni azon, hogy Schanz idézett művében ilyen nyilatkozatra ragadtatja magát: «Wer Ovid nur einigermassen kennt, wird nicht glaublich finden, dass derselbe gerade die ausgeschriebenen Verse sich erkoren hat, um dieselben in verschiedenen Epochen seines Lebens nachzuahmen. *Eine solche Nachahmung*, wie sie hier anzunehmen

*) *Geschichte der römischen Litteratur.* Zweiter Theil, erste Hälfte, 163—164. l. Második kiadás, München, 1899.

wäre, *ist bei ihm ganz unerhört.*» Hogyan? Hát éppen Ovidiusnál volna hallatlan dolog az ilyen átvétel? Ám nézze át valaki ZINGERLE ismeretes összeállitását*) s rögtön meggyőződhetik arról, hogy Enniuson kezdve Propertiusig nincs oly római költő, a kitől ő egyes flosculusokat, phrasisokat, hasonlatokat, félverseket, sőt egész pentametereket ne vett volna át. Meglopta ő bizony még kortársait is, végre pedig szellemi hanyatlása korában, számkivetésében irt müveiben maga magát. Ha most tenne valaki ilyet, volna bár Ovidiusszal felérő költő, nem kerülhetné ki a plagiatum vádját; a régiek azonban nem vették oly szigorúan az irói tulajdonjogot. Az eredmény tehát röviden ez: Lygdamus és Ovidius egy évben születtek; Lygdamus, saját nyilatkozata szerint, kora ifjúságában irta az 5. elegia 15—18. versét, Ovidius ellenben az *Ars amandi*-t (II. 670.) 40 éven túl, a *Tristia*-t (IV. 10. 6.) meg éppen 50 esztendős korán túl irta, e szerint emlitett müveiben *csak Ovidius utánozhatta Lygdamust* és nem megforditva. Ennél a két helynél hát megoldhatatlan problémáról beszélni, mint Teuffel teszi irodalomtörténetében, nem lehet.

De mit mondjunk Ovidius harmadik vitás helyéről, az *Amores* II. k. 14. 23—24. verséről, a melyek a mint fönnebb láttuk, csaknem szóról-szóra megegyeznek Lygdamus 5. elegiája 19—20. versével? Lygdamus mint fiatal ember irta a szóban forgó költeményt, de Ovidius is még igen fiatal volt, a mikor az *Amores* legkorábbi elegiáit költötte. De véleményem szerint ezt a kérdést is eldönti egy olyan körülmény, a melyet az eddigi kutatók nem vettek figyelembe. Ovidius emlitett elegiája ugyanis nem egyéb, mint a költő kedveséhez, Corinnához intézett erkölcsi prédikáczió: Corinna ugyanis, midőn a költővel folytatott viszonyának következményeit kezdte érezni, testének szépségét féltve a hiú római nők közönséges bünére, az *abactio fetus*-ra vetemedett s Ovidius ez alkalomból, kedvesét megfeddve, kifakad a természet ily megcsúfolása ellen s ebben az összefüggésben mondja Corinnának:

*) Ovid und sein Verhältnis zu den Vorgängern und gleichzeitigen römischen Dichtern. Innsbruck. 1869, 1870, 1871, három füzetben.

Quid plenam fraudas vitem *crescentibus uvis*,
Pomaque crudeli vellis *acerba* manu?

Ő tehát a *crescentes uvae* és a *poma acerba* kifejezéseket obscen értelemben *de abacto Corinnae fetu* használja; már pedig az képzelhetetlen, hogy Lygdamus ilyen obscen helyet utánzott volna komoly hangú költeményében és kedve lett volna ily előzmények után csaknem szóról-szóra való átvételben az emlitett metaphorákat önmagára, saját ifjúságára, alkalmazni, a mi méltán keltett volna nevetséget mindazoknál, a kik az Ovidius-fele, nagyon is ismeretes mintára gondoltak volna e hely olvasásakor. Ellenben oly frivol költőről, mint Ovidius, bátran feltehető, hogy a Lygdamus helyén nagyon megfelelő és szép képet obscen tárgyra vitte át. Gondoljunk csak az ő gyönyörü, az ókori philosophia legnemesebb tanitásaiból meritett moralis sententiáira, melyeket gondosan kiszemelve szokás kiadni az ifjúság okulására szánt anthologiákban s a melyek bizonyára sokat vesztenének épületes hatásukból, ha a diákok tudnák, hogy Ovidius ezeket ironikus módon szokta alkalmazni erotikus verseinek legpikánsabb helyein s hogy legtöbbször éppen ilyen helyekről kerültek a jámbor iskolai könyvbe! Én azért nem kételkedem, hogy itt is Ovidius volt az utánzó.*)

De most már tovább megyek és azt állitom, hogy Lygdamusnak ugyanebben az 5. elegiájában, a mely mindössze 34 versből áll, a már tárgyalt három helyen kivül még hat olyan hely van, a melyet Ovidius utánzására méltatott. Erre a kérdéssel eddig foglalkozók még csak nem is gondoltak.

Itt van mindjárt a 4. vers, a mely igy hangzik:

Cum se purpureo *vere remittit humus.*

Ennek tökéletesen megfelel a *Fasti* IV. könyvének 126. verse:

Vere nitent terræ, *vere remissus ager.*

Az egyezés itt nemcsak a pentameter második felében mutatkozik, hanem a Lygdamusnál emlitett *purpureum ver* is megfelel értelmileg az Ovidius kifejezésének: *Vere nitent terrae.* A *purpureum ver* ugyanis annyit jelent, mint *ragyogó* tavasz,

*) V. ö. *A római elegia* cz. munkám 379—383. ll.

czélzással a tavaszi virágok ragyogó színeire. Lygdamus ugyanis Vergilius 9. eclogájának 40—41. versét tartotta szem előtt:

Hic *ver purpureum*, varios hic flumina circum
Fundit humus flores.

Itt a *varii flores*, a különböző színű virágok említése mutatja, hogy a *purpureus* jelző nem biborvörös színt, hanem a különböző virágszinek ragyogó voltát jelenti, a milyen értelemben *purpureus*-nak nevezi a fehér hattyút Horatius Carm. IV. 1, 10: «purpureis ales oloribus.»

A 9—10. versben Lygdamus így hangoztatja ártatlanságát:

Nec mea mortiferis infecit pocula sucis
Dextera nec cuiquam *trita venena dedit*.

Itt az összemorzsolt méreg a bürőknek morzsolt magvából készült mérget jelent, a melylyel Sokratest is megölték, a mint Plato (Phædon. p. 117.) következő helye mutatja: τὸ φάρμακον ἐν κύλικι φέροντα τετριμμένον, valamint Plinius N. H. XXV. 152. (a bürökről): «sucus . . . semine trito expressus et sole densatus in pastillos necat sanguinem spissando.» Ugyanezt a mérget említi hasonló szavakkal Ovidius *Ars am.* III. 465:

Et *dare* mixta viro *tritis* aconita *cicutis*.

Itt Ovidius a Lygdamus két versét egygyé olvasztotta, a mennyiben az *aconitum* nedvéből készült méreg megfelel a Lygdamus 9. versében emlitett *mortiferi suci*-nak, a *trita cicuta* pedig a 10. versben található *tritum venenum*-nak.

A 13—14. versben Lygdamus így tisztázza magát az istenkáromlás vádjával szemben:

Nec nos insanæ meditantes *iurgia* mentis
Impia in adversos *solvimus ora* deos.

E helynek megfelel Ovidius Metam. III. 261: «linguam ad iurgia solvit», a hol a költő az egészen szokatlan *ora solvere* mintájára alkotta a *linguam solvere* kifejezést, a *iurgia* szót pedig egyszerűen átvette. De maga az *ora solvere* is előfordul változatlanul Metam. I. 181: «ora indignantia solvit» és u. o. IX. 427—428: «sua Iuppiter ora Solvit.»

A 15. versben Lygdamus, a hol ifjúságát emlegeti, így szól:

Et nondum cani nigros *laesere* capillos.

Itt a *laedo* igét egészen szokatlanul *turpare* értelmében használja s ebben is híven követi Ovidius Am. I. 10, 14:

Nunc mentis vitio *laesa* figura tua est,

továbbá *Ars am.* III. 207:

Hinc quoque præsidium *laesæ* petitote figuræ.

A 21—22. versben Lygdamus így fohászkodik az alvilági istenekhez, miután előbb Proserpinához (6. vs.) könyörgött:

Parcite, pallentes undas quicumque *tenetis*
Duraque sortiti *tertia regna* dei!

Ezt a két verset, a *tertia regna* kifejezést ugyancsak az alvilágra alkalmazva, így olvasztja össze, Proserpináról szóltában, Ovidius Fast. IV. 534:

Nupta Iovis fratri *tertia regna tenet*.

A 30. versben Lygdamus így beszél barátairól, a kik egy etruriai fürdő gyógyitó vizében úszkálnak:

Et facilis lenta pellitur unda manu;

Ovidius pedig Her. 19, 48. így irja le a Herőhoz siető Leander úszását:

Lentaque dimotis bracchia iactat aquis,

a hol a *lenta bracchia* megfelel a Lygdamus-féle *lenta manu*-nak, a *dimotis aquis* pedig a *pellitur unda*-nak.

Látjuk ebből, hogy Lygdamus 5. elegiája és Ovidius különböző munkái között sokkal több egyezés mutatkozik, mint a mennyire a kérdéssel eddig foglalkozók figyelme kiterjedt. De ha fel is tennők egyelőre, hogy Schanz-nak van igaza s az 5. elegiát Lygdamus 50 éves korán túl irta, Ovidiust még akkor sem lehetne felmenteni az utánzás vádja alól. Hiszen azt Schanz is elismeri, hogy a Neæráról szóló szerelmi elegiák, a melyekben

a költő ismételten *iuvenis*-nek*) nevezi magát, korábbi időből valók:**) és itt bosszúlja meg magát a kérdéssel eddig foglalkozott tudósok mulasztása, a mely abban áll, hogy ők az egész kérdés eldöntésénél csak a Lygdamus 5. elegiáját vették figyelembe. Én ugyanis ki tudom mutatni, hogy Ovidius munkáiban, melyeket ifjúságától fogva öregségéig irt, az *Amores*-töl fogva az *Epistulae ex Ponto*-ig, a csak töredékesen ránk maradt *Medicamina faciei* és a kis terjedelmü *Ibis* kivételével, mindenütt találhatók oly reminiscentiák, a melyek éppen a Neæra-cyclus elegiáiból — és pedig mind az ötből — vannak meritve. A következőkben tehát végig megyek chronologiai sorrendben Ovidius művein és valamennyiben ráutalok a Lygdamus-féle Neæra-dalok hatására.

I. Amores.

1. Tibullus I. 3, 91—92. igy irja le Deliáját, midőn váratlanul megérkező kedvese elé siet:

> Tunc mihi, qualis eris, *longos turbata capillos*,
> Obvia nudato, Delia, curre pede.

Ezt tartotta szem előtt Lygdamus, a mikor azt kivánja, hogy az ő Neærája ott legyen a temetésén:

> Ante meum veniat *longos incompta capillos*
> Et fleat ante meum mæsta Neæra rogum.

Lygdamus után indult Ovidius Am. I. 1, 19—20., a hol arról panaszkodik, hogy nincs szerelmi dalokhoz alkalmas tárgya:

*) V. ö. Lygd. 2, 1—2:

> Qui primus caram *iuveni* carumque puellæ
> Eripuit *iuvenem*, ferreus ille fuit;

továbbá 4, 73—74:

> Nescis quid sit amor, *iuvenis*, si ferre recusas
> Immitem dominam coniugiumque ferum.

**) Idézett művének 164. l.: «Ist nach dem Gesagten unsere (5.) Elegie von Lygdamus erst in reiferem Lebensalter verfasst, so ist damit selbstverständlich nicht auch die Zeit der übrigen Elegien gegeben: diese werden früher verfasst sein, als der Dichter noch mit Neæra in Verbindung stand».

> Nec mihi materia est numeris levioribus apta,
> Aut puer aut *longas compta* puella *comas*.

2. Lygd. 3, 5:

> .... multa mei *renovarent* iugera tauri.

A költő itt a *renovare* igét szerencsés újitással a szántás fogalmára alkalmazza, a mit előtte senki sem tett. A nagyon megfelelő kifejezést elsajátitja Ovidius már az Am. I. 3, 9:

> Nec meus innumeris *renovatur* campus aratris.

Alkalmazza utóbb a Metam. I. 110:

> Nec *renovatus* ager gravidis canebat aristis,

továbbá Fast. I. 159:

> Tum patitur cultus ager et *renovatur* aratro.

Később, Pont. IV. 2, 44. már az egyszerübb *novare* alakkal is megelégszik:

> Oblectat cultu terra *novata* suo.

3. Lygdamus 3, 1—18. elmondja, hogy neki nem kell semmiféle gazdagság, azután (19. vs.) igy fejezi be:

> Et quæ præterea *populus miratur*? In illis
> Invidia est: falso plurima *vulgus* amat;

majd a 29—30. versben a felvetett themát igy folytatja:

> Nec me *regna* iuvant nec Lydius *aurifer amnis*
> Nec quas terrarum sustinet orbis opes.

Végül arra az eredményre jut, hogy a világ minden kincsénél többet ér a szerelem. Ovidius Am. I. 15. 33—35. hasonló módon állitja szembe a költészet becsét a gazdagsággal:

> Cedant carminibus *reges* regumque triumphi,
> Cedat et *auriferi* ripa benigna *Tagi*:
> *Vilia miretur vulgus*.

A gondolatmenet és a használt kifejezések hasonlósága itt is megmutatja Lygdamus hatását.

4. Lygd. 4, 29—30. így irja le Apollo isten fiatalos szépségü testét:

Candor erat, qualem præfert Latonia Luna
Et color in *niveo corpore purpureus*,

Ovidius Am. III. 3, 5—6. egy szép leányról mondja:

Candida *candorem* roseo suffusa rubore
Ante fuit: *niveo* lucet *in ore rubor*.

5. Ugyanezt a leirást így folytatja Lygdamus 4, 31—34:

Ut iuveni primum virgo deducta marito
Inficitur teneras ore rubente genas
Et cum contexunt amarantis alba puellæ
Lilia . . .

Ezt a helyet használja fel Ov. Am. II. 5, 33—37., a hol szégyenletében elpiruló kedveséről szól:

. . . at illi
Conscia purpureus venit in ora pudor,
Quale coloratum Tithoni coniuge cælum
Subrubet aut *sponso visa puella novo*
Quale *rosae* fulgent *inter sua lilia mixtae*,

Ebben a hasonlatban csak a hajnalpirra vonatkozó rész Ovidiusé, de már azt a részt, a hol a vőlegény láttára elpiruló leányról és a fehér virág közé vegyitett piros virágról beszél, Lygdamustól vette.

6. Lygdamus ugyanezen helyéről egy verset (4, 32.):

Inficitur teneras ore *rubente genas*

utánoz Ovidius az Am. I. 14, 52. is:

. . . ingenuas *picta rubore genas*,

a hol a *picta* szó a Lygdamusnál található *inficitur*-ral egy jelentésü.

7. Tibullus II. 5, 113—114. így inti Nemesist, hogy öt, az isteneknek kedves költőt, kímélje:

At tu, nam *divum* servat *tutela* poetas,
Præmoneo, *vati* parce puella *sacro*.

Lygdamus 4, 43—44. ezt a helyet utánozza, midőn magát az álmában megjelenő Apollóval igy szólittatja meg:

Salve, *cura deum*: *casto* nam rite poetæ
Phœbusque et Bacchus Pieridesque favent.

A Tibullus és Lygdamus két helyét összeolvasztja Ovidius Am. III. 9, 17:

At *sacri vates* et *divum cura* vocamur;

Lygdamusra utal még utóbb az *Ars am.* III. 405. is:

Cura deum fuerant olim regumque *poetae*.

Lygdamusnak ugyanezt a helyét variálja továbbá Am. I. 3, 11—12., a mikor magát Phœbus, Bacchus és a Múzsák kedveltjének tünteti fel:

At Phœbus comitesque novem vitisque repertor
Hinc faciunt;

továbbá Am. III. 8, 23:

Ille ego Musarum *purus* Phœbique *sacerdos*,

a hol a *purus sacerdos* megfelel a Lygdamus *castus poeta*-jának.

8. Nem ugyan értelmi egyezést, de a pentameter második felének teljes megegyezését találjuk a következő két helyen: Lygd. 4, 51—52:

Tantum cara tibi, quantum nec filia matri,
Quantum nec cupido *bella puella viro*;

Ov. Am. I. 9, 5—6:

Quos petiere duces animos in milite forti,
Hos petit in socio *bella puella viro*.

Már inkább értelmileg egyezik meg Lygdamus ugyane helyével Am. II. 5, 25—26. (a csókokról):

Qualia non tulerit fratri germana severo,
Sed tulerit *cupido mollis amica viro.*

9. Lygdamus 4, 95—96. arra kéri az istent, hogy baljóslatú álma ne teljesüljön:

Hæc *deus* in melius crudelia somnia vertat
Et *iubeat tepidos* irrita *ferre notos.*

Ugyanezeket a kifejezéseket alkalmazza Ov. Am. II. 8, 19—20. a mikor Venust arra kéri, hogy ne büntesse öt hamis szerelmi esküi miatt:

Tu, *dea*, tu *iubeas* animi periuria puri
Carpathium *tepidos* per mare *ferre notos.*

Nem oly feltűnően, de mégis eléggé felismerhető módon utánozza Lygdamus ugyane helyét Am. I. 4, 11—12.

. . . nec auris
Da mea, nec *tepidis* verba *ferenda notis.*

10. Lygdamusnál 6, 8. ezt a verset olvassuk:

Fulserit hic *niveis* Delius *alitibus.*

Azt akarja mondani: legyen fényes és derült, azaz boldog és szerencsés, ez a nap. Itt *Delius* Apollót vagyis a napistent jelenti, *nivei alites* pedig a Nap kocsijába fogott szárnyas lovakat. Feltűnő, hogy a *niveus* jelzőt alkalmazza, nem éppen találó módon, a nap fényére, a mit csak az tesz érthetővé, hogy Lygdamus különösen kedvelte a *niveus* szót s költeményeiben derűre-borúra használja. Utána indult Ovidius, a mikor ezt a jelzőt használja ugyancsak a Nap lovairól Am. II. 1, 24: «niveos Solis euntis equos», söt átvitte a Hold lovaira is Rem. 258: «in niveis Luna vehetur equis.»

11. Lygdamus 6, 15—16. Amor isten hatalmáról szólva ezt mondja:

Armenias tigres et fulvas illo *leaenas*
Vicit . . .

Ovidius pedig, a mikor arról szól, hogy mily szörnyű bűn az *abactio fetus*, ezt veti a Corinna szemére Am. II. 14, 35—36:

Hoc neque in *Armeniis tigres* fecere latebris,
Perdere nec fetus ausa *leaena* suos.

Az egyezés a két hely között oly szembeszökő, hogy további magyarázatot nem kíván.

II. Heroides.

1. Horatius Carm. III. 4, 61—62. Apollóról ezt mondja:

Qui *rore* puro Castaliæ lavit
Crines solutos.

Lygdamus 4, 28., a midőn az álmában előtte megjelenő Apollót írja le, így szól:

Stillabat *Syrio* myrrhea *rore* coma.

Lygdamus itt Horatiust tartotta szem előtt, de a *ros* szót, a melyet Horatius a vízről használ, egészen szokatlan módon a syriai jóillatú kenőcsre alkalmazza. Ezt utánozta Ov. Her. 15, 76: «Non *Arabo* noster *rore**) capillus olet», a hol az *arabiai harmat* szintén jóillatú kenőcsöt jelent. Ovidiust utánozta Val. Flac. VI. 709—710: «Et gravidæ maduere comæ, quas *rore Sabaeo* Nutrierat.»

2. Lygdamus így inti barátait 6, 45—46., hogy ne higyjenek a csalfa leányok hizelkedéseinek:

Nec vos aut *capiant* pendentia bracchia collo
Aut fallat *blanda subdola lingua* prece.

Ovidiusnál pedig Her. 15, 55. Sappho így óvja a nőket a férfiak hizelkedéseitől:

Nec vos decipiant blandæ mendacia linguæ.

*) Így írom a helyet a legtöbb codex alapján; Ehwald az egy Francofurtanus után indulva a verset ilyen alakban adja kiadásában: «Non *Arabui* noster *dona* capillus *habet*». Én azt hiszem, hogy a vulgata lectio itt sokkal jobb értelmet ád és költőibb is.

III. Ars amatoria.

1. Lygdamus 4, 44. ezt mondja a költőkről, mint az istenek kedveltjeiről:

> ... casto nam rite poetæ
> Phœbusque et Bacchus *Pieridesque favent.*

Ovidius pedig A. A. III. 548. igy jellemzi a költőket:

> Numen inest illis *Pieridesque favent.*

Itt tehát a pentameter második felét Lygdamustól vette.

2. Tibullus II. 3, 11. arról szólva, hogy a szerelem mi mindenre kényszeritheti nemcsak az embert, hanem még az isteneket is, megemlíti, hogy Apollo szerelemből csordapásztorságra vállalkozott:

> Pavit et Admeti *tauros* formosus Apollo.

Lygdamusnál 4, 67. Apollo maga hivatkozik a saját példájára, hogy a szerelem hatalmát jellemezze:

> Me quondam Admeti niveas pavisse *iuvencas.*

Lygdamus itt Tibullust tartotta szem előtt, de bikák helyett üszőket említ. Utána indult Ovidius A. A. II. 239—240., a hol ugyancsak a szerelem hatalmáról van szó:

> Cynthius Admeti *vaccas* pavisse Pheræi
> Fertur.

3. Propertius I. 1, 10. Milanionról szólva, a ki állhatatos szerelmével megtörte a makacs Atalanta kegyetlenségét, ezt mondja:

> *Saevitiam* duræ *contudit* lasidos.

A *contundo* ige szokatlan használatát átvette Lygdamus 6, 13—14., a hol Ámor hatalmáról van szó:

> Ille facit mites *animos* deus, ille *feroces*
> *Contudit* ...

Ovidius pedig, mint az egyező szavak mutatják, Lygdamust tartotta szem előtt, midőn az Achillest zenére tanitó Chironról ezt mondja A. A. I. 12:

> Atque *animos* placida *contudit* arte *feros.*

4. Lygdamus 6, 39—40. igy szól Ariadnéról, a kit a hűtelen Theseus egy puszta szigeten hagyott:

> *Gnosia,* Theseæ quondam periuria linguæ
> Flevisti *ignoto sola relicta mari.*

Ez a hely lebegett Ovidius szemei előtt A. A. III. 35—36., a hol ugyanezt a mythost érinti:

> Quantum in te, Theseu, volucres Ariadna marinas
> Pavit in *ignoto sola relicta loco;*

söt ugyanezt mondhatjuk az A. A. I. 527. verséről is:

> *Gnosis in ignotis* amens errabat *harenis.*

5. Lygdamus 6, 43—44. azt szeretné, ha barátai tanulnának az ő kárán, a kit Neæra hűtlenül elhagyott:

> Vos ego nunc moneo: felix, quicumque dolore
> Alterius disces posse cavere tuos.

Ovidius A. A. III. 455, a hol a nőket inti, hogy ne higyjenek könnyen a csapodár férfiaknak, igy szól:

> Discite ab alterius vestris timuisse querelis.

6. Elcsépelt közhely a régiek erotikus költészetében, hogy a szerelmi esküt az istenek nem veszik komolyan s ennélfogva az ilyen eskü megszegését nem is büntetik. Ezt a gondolatot igy fejezi ki Lygdamus 6, 49—50:

> ... periuria ridet amantum
> Iuppiter et ventos irrita ferre iubet.

A distichont csaknem szóról-szóra átvette Ov. A. A. I. 633—634:

> Iuppiter ex alto periuria ridet amantum
> Et iubet Aeolios irrita ferre notos.

IV. Remedia amoris.

Lygdamus 4, 95—96. igy szól baljóslatú álmáról:

Hæc deus in melius crudelia somnia vertat
Et iubeat tepidos *irrita ferre notos.*

A második verset használta fel Ovidius Rem. 286., a hol a Calypsót elhagyó Ulixes hűtlenségéről van szó:

Irrita cum velis verba *tulere noti.*

V. Metamorphoses.

1. Lygdamus 4, 29—34. igy irja le Apollót, a kinek hófehér arczát pirosság öntötte el:

Candor erat, qualem præfert Latonia Luna
Et *color in niveo corpore purpureus.*
Ut iuveni primum virgo deducta marito
Inficitur teneras ore rubente genas,
Et cum contexunt amarantis alba puellæ
Lilia et *autumno candida mala rubent.*

A hasonlat utolsó részét tartotta szem elött Ovidius Met. III. 482—484., a hol arról van szó, hogy a Narcissus fehér keblén piros folt támad:

Pectora traxerunt tenuem percussa ruborem
Non aliter, quam *poma* solent, quæ *candida* parte,
Parte *rubent.*

2. Lygdamus 4, 45. azt mondja Bacchusról, a Semele fiáról: «proles Semeles Bacchus.» Ennek megfelel Ovidiusnál Met. III. 520: «proles Semelein Liber.»

3. Lygdamus 4, 81., mikor álmából való felébredését irja le, ezt mondja: «*ignavus* defluxit corpore *somnus.*» Ugyanezt a találó jelzőt alkalmazza Ovidius Met. XI. 593. Álom istenre: «*ignavi* domus et penetralia *Somni.*»

VI. Fasti.

1. Lygdamus 4, 37. egy hasonlatban ezt mondja a vőlegény házába kisért menyasszonyról:

Ut iuveni primum virgo deducta marito.

Ezt a verset csaknem szóról-szóra Venusra alkalmazza Ovidius Fast. IV. 153:

Cum primum cupido Venus est deducta marito.

2. Lygdamus 6, 24. igy szól Pentheusról, a kit saját anyja, Agave bacchikus örjöngésében szétszaggatott:

Cadmeae matris praeda cruenta docet.

Ovidius ugyancsak Pentheusról mondja Fast. III. 721:

Tu quoque *Thebanae mala praeda* tacebere *matris*

VII. Tristia.

1. Lygdamus 1, 9—14. részletesen irja le, mikép lesz diszitve az a tekercs, mely Neærához intézett s neki küldendő költeményeit tartalmazza:

Lutea sed niveum involvat membrana libellum,
Pumex cui canas tondeat ante comas,
Summaque prætexat *minium* fastigia chartæ,
Indicet ut nomen littera *laeta**) tuum,
Atque inter *geminas* pingantur *cornua frontes;*
Sic etenim *comptum* mittere oportet opus.

*) A 10—12. verset a kiadások rendesen igy közlik: «Pumex cui *canas* tondeat ante *comas.* Summaque prætexat *tenuis* fastigia chartæ, Indicet ut nomen littera *facta* tuum». A hely igy értelmetlen, de kijavitható két más auctor segitségével, a kik Lygdamus e helyét utánozzák; az egyik *Ciris* 320. vs.: «Edita candentes *prætexat purpura canos*», a másik Ov. Trist. I. 1. 5: «Nec titulus *minio* nec cedro charta notetur». Én tehát *tenuis* helyett *minium*-ot, *facta* helyett *laeta*-t irok; a *minium* azt jelenti, hogy a munka czime és a szerző neve veres festékkel van az *index*-re (ez a *summa fastigia chartae*, a tekercs tetején kiálló czédula) ráirva; és a *littera*, a felirás, éppen azért *laeta*, mert a veres az öröm szine; v. ö. Ov. Trist. I. 1. 3—4: «Nec te purpureo velent vaccinia fuco: Non est conveniens luctibus ille color» és Ciris 103: «*Purpureis* late *ridentia* litora conchis».

Majd arra kéri a Múzsákat, hogy ők maguk vigyék el az ékes könyvet Neærához (17. vs.):

Ite domum *cultumque* illi donate libellum.

Ovidius, mikor számkivetéséből Rómába küldi a Tristia első könyvét, azt akarja, hogy a gyászos könyv minden dísz nélkül kerüljön az olvasók elé. Így szól tehát útra inditandó könyvéhez (Trist. I. 1, 3—12.):

Vade, sed *incultus*, qualem decet exulis esse:
Infelix habitum temporis huius habe.
Nec te *purpureo* velent vaccinia *fuco* —
Non est conveniens luctibus ille color —
Nec titulus *minio*, nec cedro charta notetur,
Candida nec nigra *cornua* fronte geras.
Felices ornent hæc instrumenta libellos:
Fortunæ memorem te decet esse meæ.
Nec fragili *geminae* poliantur pumice *frontes*,
Hirsutus sparsis ut videare comis.

Lygdamus azt kivánja, hogy a könyv sárgára, a szerelem szinére festett pergament-tokba legyen burkolva és a szerző nevét veres festékkel, az öröm szinével festett felirás jelezze: Ovidius azt, hogy könyvét ne burkolja biborszinre festett tok és a czím se legyen veres festékkel irva, mert ez a szín nem illik a gyászhoz. Lygdamus *pumex*-szel simára akarja horzsolni a papyrus széleit, Ovidius nem akar *pumex*-et használni, hogy a papyrus rostjai a széleken kiálljanak, mint a gyászolók szétbontott haja. Lygdamus be akarja festetni a pálczának, melyre a papyrust tekerték, a két kiálló végét (13. vs. «cornua»), a közönségesen úgynevezett *umbilicus*-okat, Ovidius nem engedi meg, hogy ez *umbilicus*-ok fehérre legyenek festve. A mit tehát Ovidius kiván, éppen megforditottja annak, a mit Lygdamus mondott. Azonkívül egyes kifejezéseivel is elárulja Lygdamus hatását: az ő könyve *incultus* (3. vs.), mert a Lygdamusé *cultus* (17. vs.) és *comptus* (14. vs.). Az *umbilicus*-okat egészen szokatlanul ő is szarvaknak (*cornua*, 8. vs.) nevezi, mint Lygdamus (13. vs.); a *geminae frontes* (21. vs.) kifejezést is ugyancsak tőle veszi át.

Érdekes, hogy Lygdamust és Ovidiust együttesen utánozta Martialis III. 2, 7—11., a hol a saját könyvét igy szólitja meg:

Cedro nunc licet ambules perunctus
Et frontis gemino decens honore
Pictis luxurieris umbilicis,
Et te purpura delicata velet,
Et cocco rubeat superbus index.

2. Lygdamus 3, 8. azt kivánja, bár öregedhetnék meg Neærával együtt boldog házasságban:

Inque tuo caderet nostra *senecta sinu*.

Ugyanezt a gondolatot igy fejezi ki Ovidius Trist. IV, 8, 11—12:

Inque sinu dominae carisque sodalibus inque
Securus patria *consenuisse* mea.

3. Lygdamus 6, 1—2. igy fohászkodik Bacchushoz:

Candide Liber, ades: sic sit tibi mystica vitis
Semper, sic hedera tempora vincta feras.

Ezt a helyet tartotta szem előtt Ovidius Trist. V. 3, 35—36. ugyancsak Bacchushoz intézett fohászában:

Fer, bone Liber, opem: sic altera degravet ulmum
Vitis et incluso plena sit uva mero.

4. Lygdamus 6, 27., miután Neærára átkokat szórt, megbánja tettét s átkait igy vonja vissza:

Quid precor, a, demens! Venti temeraria vota
Aeriæ et nubes diripienda ferant.

Egészen hasonló szavak állanak a hexameter elején Ov. Trist. V. 10, 51—52:

Quid loquor, a, demens! ipsam quoque perdere vitam,
Cæsaris offenso numine, dignus eram.

Lygdamus ugyane helyével vethetjük össze külömben Ov. Pont. IV. 3, 29—30. versét is:

Quid facis, a, demens! cur, si fortuna recedat,
Naufragio lacrimas eripis ipse tuo.

5. Lygdamus 6, 45., midőn barátait a csalfa nők hízelgéseitől óva inti, így szól:

Nec vos aut capiant *pendentia bracchia collo.*

Ovidius e szavakat Trist. III. 5, 15. a baráti ölelkezésre alkalmazza:

Bracchiaque accepi presso *pendentia collo.*

VIII. Epistulæ ex Ponto.

1. Lygdamus 3, 13. így szól a gazdagok nagyszerű palotáiról, melyekre ő nem vágyakozik:

Quidve domus prodest Phrygiis *innixa columnis!*

Hasonlóan végződik Ovidius egy hexametere, Pont. III. 9, 39., a hol egy nagyszerű templomot ír le:

Templa manent hodie vastis *innixa columnis.*

2. Lygdamus 6, 30. így kíván boldogságot Neærának:

Sis felix et sint *candida fata* tua.

Itt a *candidus* jelzőt egészen szokatlanul alkalmazza a *fatum* szóra. Utána indult Ov. Pont. II. 4, 30:

Non ita *pars fati candida* nulla mei.

* * *

Ebből az összeállításból világosan látható, hogy Lygdamusnak összes Neæra-dalai és Ovidius összes főbb munkái közt oly feltűnő egyezések mutatkoznak, a melyek csak abból magyarázhatók meg, ha valamelyik költő utánozta a másikat. De, ha azt a feltevést fogadnók el, hogy Lygdamus volt az utánzó, ebből az következnék, hogy az Ovidiusszal egykorú Lygdamus előtt a Neæra-dalok írásakor ott feküdt Ovidius minden munkája egészen az Epistulæ ex Ponto harmadik könyvéig. Mivel pedig Ovidius a Pontusi Levelek első három könyvét Kr. u. 13-ban, 56 éves korában adta ki, Lygdamusnak is legalább ennyi idősnek kellett volna lennie, a mikor a gyengéd szerelmet lehelő elegiákat írta Neærához, a melyekben magát, a mint már láttuk,

ismételten *iuvenis*-nek nevezi. Ilyen absurdumot azonban, úgy hiszem, senki sem merne állítani s így most már bizvást kimondhatjuk fejtegetéseink eredményét: *Ovidius volt az, a ki Lygdamust utánozta.*

Hogy az utánzás mértékét közelebbről meghatározhassuk, állítsuk először össze a két költő egyező helyeit Lygdamus elegiáinak sorrendje szerint haladva:

1. Lygd. 1, 9—14. = Ov. Trist. I. 1, 3—12. — **2.** Lygd. 1, 17. = Trist. I. 1, 3. — **3.** Lygd. 2, 11—12. = Am. I. 1, 20. — **4.** Lygd. 3, 5. = Am. I. 3, 9; Met. I. 110.; Fast. I. 159; Pont. IV. 2, 44. — **5.** Lygd. 3, 8. = Trist. IV. 8, 11—12. — **6.** Lygd. 3, 13. = Pont. III. 2, 39. — **7.** Lygd. 3, 19—20. = Am. I. 15, 35. — **8.** Lygd. 3, 29—30. = Am. I. 15, 33—34. — **9.** Lygd. 4, 28. = Her. 15, 76. — **10.** Lygd. 4, 29—30. = Am. III. 3, 5—6. — **11.** Lygd. 4, 31—34. = Am. II. 5, 33—37; Lygd. 4, 31. = Fast. IV. 153.; Lygd. 4, 32. = Am. I. 14, 52; Lygd. 4, 34. = Met. III. 482—484. — **12.** Lygd. 4, 43—44. = Am. I. 3, 11—12; Am. III. 9, 17; Am. III. 8, 23.; A. A. III. 405.; A. A. III. 548. — **13.** Lygd. 4, 45. = Met. III. 520. — **14.** Lygd. 4, 52. = Am. I. 9, 6.; Am. II. 5, 25—26. — **15.** Lygd. 4, 67. = A. A. II. 239—240. — **16.** Lygd. 4, 81. = Met. XI. 593. — **17.** Lygd. 4, 95—96. = Am. II. 8, 19—20.; Am. I. 4, 11—12.; Rem. 286. — **18.** Lygd. 5, 4. = Fast. IV. 126. — **19.** Lygd. 5, 9—10. = A. A. III. 465. — **20.** Lygd. 5, 13—14. = Met. III. 261.; Met. I. 181.; Met. IX. 427—428. — **21.** Lygd. 5, 15. = Am. I. 10, 14.; A. A. III. 207. — **22.** Lygd. 5, 16. = A. A. II. 670. — **23.** Lygd. 5, 18. = Trist. IV. 10, 6. — **24.** Lygd. 5, 19—20. = Am. II. 14, 23—24.; Am. I. 10, 55—56. — **25.** Lygd. 5, 21—22. = Fast. IV. 534. — **26.** Lygd. 5, 30. = Her. 19, 48. — **27.** Lygd. 6, 1—2. = Trist. V. 3, 35—36. — **28.** Lygd. 6, 8. = Am. II. 1, 24.; Rem. 258. — **29.** Lygd. 6, 13—14. = A. A. I. 12. — **30.** Lygd. 6, 15—16. = Am. II. 14, 35—36. — **31.** Lygd. 6, 24. = Fast. III. 721. — **32.** Lygd. 6, 27. = Trist. V. 10, 51.; Pont. IV. 3, 29. — **33.** Lygd. 6, 30. = Pont. II. 4, 30. — **34.** Lygd. 6, 39—40. = A. A. III. 35—36; A. A. I. 527. — **35.** Lygd. 6, 43—44. = A. A. III. 455. — **36.** Lygd. 6, 45—46. = Her. 15, 55.; Trist. III. 5, 15. — **37.** Lygd. 6, 49—50. = A. A. I. 633—634.

Állítsuk már most össze ugyanezeket az egyező helyeket Ovidius müveinek sorrendje szerint haladva:

1. Am. I. 1, 20. = Lygd. 2, 11—12. — **2.** Am. I. 3, 9. = Lygd. 3, 5. — **3.** Am. I. 3, 11—12. = Lygd. 4, 43—44. — **4.** Am. I. 4, 11—12. = Lygd. 4, 95—96. — **5.** Am. I. 9, 6, = Lygd. 4, 52. — **6.** Am. I. 10, 14. = Lygd. 5, 15. — **7.** Am. I. 10, 55—56. = Lygd. 5, 19—20. — **8.** Am. I. 14, 52. = Lygd. 4, 32. — **9.** Am. I. 15, 33—34. = Lygd. 3, 29—30. — **10.** Am. I. 15, 35. = Lygd. 3, 19—20. — **11.** Am. II. 1, 24. = Lygd. 6, 8. — **12.** Am. II. 5, 25—26. = Lygd. 4, 52. — **13.** Am. II. 5, 33—37. = Lygd. 4, 31—34. — **14.** Am. II. 8, 19—20. = Lygd. 4, 95—96. — **15.** Am. II. 14, 23—24. = Lygd. 5, 19—20. — **16.** Am. II. 14, 35—36. = Lygd. 6, 15—16. — **17.** Am. III. 3, 5—6. = Lygd. 4, 29—30. — **18.** Am. III. 8, 23. = Lygd. 4, 43—44. — **19.** Am. III. 9, 17. = Lygd. 4, 43—44.

20. Her. 15, 55. = Lygd. 6, 45—46. — **21.** Her. 15, 76. = Lygd. 4, 28. — **22.** Her. 19, 48. = Lygd. 5, 30.

23. A. A. I. 12. = Lygd. 6, 13—14. — **24.** A. A. I. 633—634. = Lygd. 6, 49—50. — **25.** A. A. II. 239—240. = Lygd. 4, 67. — **26.** AA. II. 670. = Lygd. 5, 16. — **27.** A. A. III. 35—36. = Lygd. 6, 39—40. — **28.** A. A. III. 207. = Lygd. 5, 15. — **29.** A. A. III. 405. = Lygd. 4, 43—44. — **30.** A. A. III. 455. = Lygd. 6, 43—44. — **31.** A. A. III. 465. = Lygd. 5, 9—10. — **32.** A. A. III. 548. = Lygd. 4, 44.

33. Rem. 258. = Lygd. 6, 8. — **34.** Rem. 286. = Lygd. 4, 96.

35. Met. I. 110. = Lygd. 3, 5. — **36.** Met. I. 186. = Lygd. 5, 13—14. — **37.** Met. III. 261. = Lygd. 5, 13—14. — **38.** Met. III. 482—484. = Lygd. 4, 34. — **39.** Met. III. 520. = Lygd. 4, 45. — **40.** Met. IX. 427—428. = Lygd. 5, 13—14. — **41.** Met. XI. 593. = Lygd. 4, 81.

42. Fast. I. 159. = Lygd. 3, 5. — **43.** Fast. III. 721. = Lygd. 6, 24. — **44.** Fast. IV. 126. = Lygd. 5, 4. — **45.** Fast. IV. 153. = Lygd. 4, 31. — **46.** Fast. IV. 534. = Lygd. 5, 21—22.

47. Trist. I. 1, 3—12. = Lygd. 1, 9—14. és 17. — **48.** Trist. III. 5, 15. = Lygd. 6, 45. — **49.** Trist. IV. 8, 11—12. =

Lygd. 3, 8. — **50.** Trist. IV. 10, 6. = Lygd. 5, 18. — **51.** Trist. V. 3, 35—36. = Lygd. 6, 1—2. — **52.** Trist. V. 10. 51. = Lygd. 6, 27.

53. Pont. II. 4, 30. = Lygd. 6, 30. — **54.** Pont. III. 2, 39. = Lygd. 3, 13. — **55.** Pont. IV. 2, 44. = Lygd. 3, 5. — **56.** Pont. IV. 3, 29. = Lygd. 6, 27.

E kettős összeállitásból az tünik ki, hogy Ovidius Lygdamusnak 37 helyét külömböző müveiben 56 helyen utánozta, tehát Lygdamus egy-egy helyét többszörösen is felhasználta. Ha már most tekintetbe vesszük azt, hogy Lygdamusnak csak 6 és nem is hosszu elegiája maradt reánk, a melyek mindössze 290 verset foglalnak magukban, nem mondhatunk egyebet, mint, hogy Ovidius a Lygdamus müveit a lehető legnagyobb mértékben kizsákmányolta.

A mi azután Ovidius egyes munkáit illeti, a második összeállitásból az tünik ki, hogy a Lygdamus-utánzatok igy oszlanak meg: az *Amores*-ben van 19 utánzott hely, a *Heroides*-ben 3, az *Ars amatoriá*-ban 10, a *Remedia*-ban 2, a *Metamorphoses*-ben 7, a *Fasti*-ban 5, a *Tristia*-ban 6, az *Epistulae ex Ponto*-ban 4. A legtöbb utánzat tehát az *Amores*-ben található, a mit könnyen magyarázhatunk abból, hogy Ovidius itt még az erotikus elegiának abban a megszokott és sok tekintetben conventionalis tárgykörében mozog, a melybe a Lygdamus-féle elegiák is bele tartoznak.

De tudjuk, hogy Lygdamus az ő szerelmi elegiáit, melyeket elvált feleségéhez intézett, a tárgy kényes természete miatt éppoly kevéssé szánta a nyilvánosságnak, mint Sulpicia a Cerinthushoz irt levélkéket vagy Tibullus a Cerinthus és Sulpicia szerelméről irt dal-cyclust. Tibullustól nem is olvastak még kortársai egyebet, mint az első két könyvet, és sokkal később történhetett, hogy valaki, bizonyára a Messalla-család levéltárából kiadta a mai Tibullus-gyüjtemény harmadik és negyedik könyvébe foglalt verseket, a melyeket keletkezésük idejében csak egy bizalmas kör olvashatott, és függelék gyanánt csatolta Tibullus új kiadásához. Mikép magyarázhatjuk meg tehát, hogy Ovidius a Lygdamus még ki nem adott verseit utánozhatta?

A mint láttuk, a két költő egyivásu ember volt s bizonyára

jó ismeretségben is állottak egymással, mert Ovidius is tagja volt kora ifjúságától fogva a Messalla körének s maga említi*) hálás szivvel, hogy ez a kiváló férfiú volt szellemének vezére s ő buzdította először költeményeinek kiadására. Ugyanebben az időben lehetett ez irodalmi körbe bejáratos a mi Lygdamusunk, a ki szintén mint nagyon fiatal ember írta elegiáit. Ovidiusnak tehát bőséges alkalma volt vele érintkezni s a jó barátok társaságában bemutatott költeményeivel megismerkedni.

Nem hallgathatok el azonban egy ellenvetést, melyet eddigi fejtegetéseimmel szemben tenni lehetne. Tudjuk, hogy Ovidius csak úgy, mint Lygdamus, nagyon korán kezdett verseket írni s az *Amores* első darabjait zsenge ifjúságában írta.**) Ha tehát el is fogadjuk azt, hogy férfikorában írt művei a Lygdamus-elegiáknál későbbiek s így ezekben ő utánozta Lygdamust, az *Amores*-gyűjteményben még mindig lehetnek olyan elegiák, a melyek a Lygdamus-féléket megelőzték s így ott, a hol az *Amores* és Lygdamus között egyezés mutatkozik, esetleg Lygdamus lehetett az utánzó s e szerint az utánzás tulajdonkép kölcsönös lett volna. Ilyen kölcsönös utánzás valóban ki is mutatható a két legnagyobb elegiakus, Tibullus és Propertius között.

Erre ezt felelhetjük, hogy, ha Lygdamus utánozta is itt-ott az *Amores* legkorábbi darabjait, nem valószinü, hogy az *Amores* teljes gyűjteményét ismerhette volna. Ő ugyanis, a mint láttuk, az 5. elegia 19—20. versében éretlen szőlőhöz és csak imént termett almához hasonlítja magát; e hasonlat azt mutatja, hogy mikor verseit írta, még nagyon zsenge, a huszas évek elején álló ifjú lehetett. Ezzel szemben áll az, hogy az

*) *Ep. ex Ponto* II. 3, 73—78. Így ír Messalla fiához, Maximushoz:

Quod cum vestra domus teneris mihi semper ab annis
Culta sit, esse vetus me tibi cogit onus.
Me tuus ille pater, Latiæ facundia linguæ,
Quæ non inferior nobilitate fuit,
Primus, ut auderem committere carmina famæ,
Impulit: ingenii dux fuit ille mei.

**) L. Trist. IV. 10, 57—60:

Carmina cum primum populo iuvenalia legi,
Barba resecta mihi bisve semelve fuit,
Moverat ingenium totam cantata per urbem
Nomine non vero dicta Corinna mihi.

Amores datálható elegiái közül a legrégibb (III. 9.) is, a melyet Tibullusnak Kr. e. 19-ben történt halálára írt, olyan időre esik, a mikor Ovidius már 25 éves volt, az *Amores*-ben található utolsó dátum pedig (I. 14, 45.) a Kr. e. 15. évre utal; tehát a gyűjteménynyel Ovidius nem lehetett készen huszonnyolcz-huszonkilencz éves kora előtt.

Nagyon valószinü továbbá az, hogy Lygdamus az ő elegiáit Tibullus halála előtt írta, mert csakis így fejthető meg, hogyan kerültek az ő versei a Tibullus munkái közé. Tudjuk, hogy Tibullus maga csak két könyvet adott ki: mikép történhetett tehát, hogy halála után még két könyvet csatoltak verseihez, a melyeket az egész ókor, sőt az újabb kor is gyanútlanul neki tulajdonított, egészen a XVIII. század végéig, mert csak azóta sikerült a kritikai kutatásnak a gyűjtemény különböző részeit egymástól szétválasztani. A legvalószinübb feltevés mindenesetre ez: a harmadik és negyedik könyvet a Tibullus hagyatékában találták, mint ilyet őrizték sokáig a Messalla-család levéltárában, mint ilyet adták ki sok évvel Tibullus halála után, mikor már se Sulpicia, se Lygdamus nem éltek s éppen azért tulajdonították Tibullusnak minden válogatás nélkül. Ebből a hagyatékból tényleg az övé a IV. k. 2—6. elegiája, a hol a Sulpicia és Cerinthus szerelmét énekli meg, továbbá ugyancsak a IV. k. 13. és 14. költeménye. A IV. könyv 7—12. darabja Sulpiciától való s e verseknek egy példánya bizonyára meg is volt Tibullusnál, mert éppen ezek alapján írta meg a Sulpicia és Cerinthus szerelméről szóló dalait. A IV. könyv 1. darabját, a Messallához írt *Panegyricus*-t Messalla adhatta át megbirálás végett Tibullusnak, mert az a kezdő költő, a ki e dicsöitő verset írta, munkájával éppen azt akarta elérni, hogy bejusson a Messalla irodalmi körébe. Lygdamus végül, a kinek versei most a *corpus Tibullianum* harmadik könyvét alkotják, maga adhatta át elegiái egy példányát Tibullusnak, a mesternek, a kit mintaképül fogadott el és lépten-nyomon utánzott.

Ha ezzel szemben azt vizsgáljuk, mikor írta Ovidius azokat az elegiákat, melyekben Lygdamusszal egyező helyek vannak, arra az eredményre jutunk, hogy 14 elegia közül 10-ről kimutatható, hogy Tibullus halála után keletkezett. Lygdamusszal való egyezések ugyanis az *Amores* következő 14 elegiájában ta-

lálhatók: I. 1, 3, 4, 9, 10, 14, 15; II. 1, 5, 8, 14; III. 3, 8, 9. Ezek közül 4-ben semmiféle chronologiai indiciumot nem találunk; 10-ben azonban vannak olyan utánzatok vagy czélzások, melyekből kitűnik, hogy a költő őket Tibullus halála (Kr. e. 19.) után írta. Ez a 10 elegia a következő: I. 1, 3, 4, 14, 15; II. 1, 5, 14; III. 8, 9. Lássuk őket egyenként.

Az I. könyv 1—3. elegiája tartalmilag oly szorosan összefügg, hogy azokat csak egységes terv szerint és egymás után írhatta a költő oly czélból, hogy bevezetésül szolgáljanak a szerelmi elegiák gyűjteményéhez. Az első elegiában ugyanis Amor isten megsebzi nyilával a költőt, a másodikban a nyillövés következtében érzi már a költő a lángot szívében, de szerelmének még nincs tárgya; a harmadikban végre meglátja a leányt, a kinek egész költészetét szentelni kívánja. Már most az első elegiában azt olvassuk az íjját feszítő Cupidoról (23. vs.):

Lunaritque genu sinuosum fortiter *arcum*.

Ezt a szokatlan kifejezést: *arcum lunare* Propertius IV. 6, 25. alapján alkotta meg a költő:

Tandem aciem geminos Nereus *lunarat in arcus*.

Propertiusnak ez a költeménye pedig, a melyet az actiumi csata emlékére írt, a 77. versben:

Ille paludosos memoret servire Sygambros

a Sygambereknek Kr. e. 16-ban történt legyőzésére czéloz. Tehát az *Amores* I. k. 1—3. elegiája is csak ez időpont után keletkezhetett.

Az I. könyv 4. elegiájának 53. verse:

Si bene *compositus somno vinoque* iacebit,

a hol a *compositus* participium a *sepultus* értelmében van használva, nem egyéb, mint utánzata Vergilius Aeneise II. k. 265. versének:

Invadunt urbem *somno vinoque sepultam*.

Az Aeneis pedig, a mint tudjuk, csak a költőnek K. e. 19-ben történt halála után jelent meg: semmi esetre sem hamarább a K. e. 18. évnél, mert a még át nem simított kézirat kiadására bizonyára sok idő kellett.

Az I. könyv 14. elegiájában arról van szó, hogy a költő kedvesének a folytonos festés következtében kihullott a haja és most kénytelen germán fogolynők hajából készült parókát viselni. Erre vonatkozik a 45—50. vers:

Nunc tibi captivos mittet Germania crines:
Culta *triumphatae* munere *gentis* eris.
O quam saepe comas aliquo mirante rubebis
Et dices: »Empta nunc ego merce probor.
Nescio quam pro me laudat nunc iste *Sygambram*:
Fama tamen memini cum fuit ista mea.«

Itt czélzás van a Sygambereknek fönnebb már említett és Kr. e. 16 ban történt legyőzésére s mivel a hely azt is feltételezi, hogy akkor már fogoly Sygamber nők voltak Rómában, semmi esetre sem korábbi Kr. e. 15-nél.

Az I. könyv 15. elegiája az Aeneisre már mint kiadott munkára utal a 25—26. versben:

Tityrus et fruges *Aeneiaque arma legentur*,
Roma triumphati dum caput orbis erit.

A költemény tehát Kr. e. 18-nál korábban nem keletkezhetett.

A II. könyv 1. elegiája 3—4. versében azt akarja mondani Ovidius, hogy az ő Amor-sugalta verseitől tartsák magukat távol a szigorú erkölcsbírák:

Hoc quoque iussit Amor. *Procul hinc, procul este, severi!*
Non estis teneris apta theatra modis.

Ez nem egyéb, mint parodiája Vergilius Aeneise VI. k. 258. versének, a hol a Sibylla ily szavakkal tartja távol az avatatlanokat Proserpina szent berkétől:

... procul, o procul este, profani!
Conclamat vates, totoque absistite luco.

Tehát ez az elegia is feltételezi az Aeneis kiadását.

A II. könyv 5. elegiája 34—40. versében a költő ily hasonlatokkal illustrálja kedvese elpirulását:

... at illi
Conscia purpureus venit in ora pudor,
Quale coloratum Tithoni coniuge cælum
Subrubet, aut sponso visa puella novo:
Quale *rosae fulgent inter sua lilia mixtae*,
Aut ubi cantatis luna laborat equis,
Aut quod ne longis flavescere possit ab annis,
Maeonis Assyrium femina tinxit ebur.

E helyt két hasonlatot Vergilius Aeneise XII. k. 67—69. verséből meritett, a hol a Turnus láttára elpirulo Laviniáról van szó:

Indum sanguineo veluti violaverit ostro
Si quis ebur aut mixta rubent ubi lilia multa
Alba *rosa*, tales virgo dabat ore colores.

A II. könyv 13. és 14. elegiája oly szorosan függ össze egymással, hogy a költőnek bizonyára egy időben kellett irnia őket. A 13. elegia ugyanis arról szól, hogy Corinna *abactio fetus*-ra vetemedett és e miatt halálos beteg lett, a 14-ben pedig a költő ez alkalomból kikel Corinna és a hozzá hasonló kegyetlen anyák ellen. A 13. költemény 19—21. versében így fohászkodik Ilithyiához, a szülés istennőjéhez, hogy könyörüljön Corinnán:

Tuque laborantes utero miserata puellas,
Quarum tarda latens corpora tendit onus,
Lenis ades precibusque meis fave, *Ilithyia!*

Ez a hely nem egyéb, mint összeolvasztása Horatius két helyének; v. ö. Hor. Carm. III. 22, 2—3. (Diana-Lucinához):

Quæ laborantes utero puellas,
Ter vocata audis ...

és Hor. Carm. Saec. 13—14:

Rite maturos aperire partus
Lenis, Ilithyia, tuere matres.

Mivel Horatius a *Carmen Saeculare*-t Kr. e. 17-ben irta, a 13. és 14. elegiának ez időpont után kell esnie.

A III. könyv 8. elegiájában így emlékezik meg a költő az istenekké lett emberekről:

... templa Quirinus,
Liber et Alcides et modo Cæsar habent.

Ez utánzása Horatius Epistulái II. k. 1, 5—6. versének, a hol ugyanesak istenekké lett emberekről van szó:

Romulus et Liber pater et cum Castore Pollux
Post ingentia facta deorum in templa recepti.

Mivel Horatius ezt az epistulát a tudósok egybehangzó véleménye szerint Kr. e. 15-nél hamarabb nem irhatta,*) Ovidius e verse sem eshetik korábbi időre.

A III. könyv 9. elegiáját végre éppen Tibullus halálára irta a költő nemsokára a szomorú eset után, tehát 19-ben, esetleg 18-ban Kr. e.

E fejtegetéseinkből kitünik, hogy még ott is, a hol Lygdamus és az *Amores* elegiái közt mutatkozik egyezés, a nagyobb valószinüség a mellett szól, hogy Ovidius volt az utánzó. Különben éppen a legfeltünőbb egyezésnél, két versnek majdnem szó szerint való átvételénel (Lygd. 5, 19—20. = Am. II. 14, 23—24.), fönnebb (12. l.) belső okokkal igyekeztünk kimutatni, hogy Ovidius meritett Lygdamusból. A mit itt megtett, bizonyára bátran megtehette az *Amores* egyéb helyein is.

De, ha az *Amores* fönnebb felsorolt helyei közül néhányat az Ovidius javára irhatnánk is, ez már lényegesen nem változtat kutatásunk eredményén, a mely szerint Ovidius, a nagy költő, csaknem minden munkájában ifjúságától öregségeig felhasználta Lygdamust, az obscurus poétát. Ebbe pedig annál

*) Ez abból tünik ki, hogy Horatius az epistulájában czélzásokat tesz ódái 4. könyvére, különösen a IV. könyv 14. ódájára, a melyet Kr. e. 15-ben irt.

könnyebben nyugodhatunk bele, mert a világirodalom története számos példát szolgáltat arra, hogy nagy írók nem resteltek kizsákmányolni a kisebbeket. Gondoljunk csak arra, hogy bántak Shakespeare és Molière szinten eléggé obscurus elődeikkel! Ovidius is csak azt tette, a mit e nagyok megtenni nem resteltek: gyöngyöt szedett ki a szemétből, hogy méltó keretbe foglalja.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA BUDAPEST